

JELÖLÉSI ADATLAP
A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKÉRE
TÖRTÉNŐ FELVÉTELHEZ

Az elem neve: A mezőtúri fazekasság

Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése

A Mezőtúron dolgozó fazekasok, kerámikusok, a mellettük tanuló inasok, segédek;
A Mezőtúron tanult, ma már az ország különböző pontjain alkotó fazekasok, kerámikusok;
Mezőtúr város lakói.

A jelölt elem rövid szöveges leírása

A Nagykunság déli részén található Mezőtúr gazdag kézműves múltjából a XIX. század közepétől kiemelkedett a fazekasság. Az itt készült használati tárgyak, dísz tárgyak az ország legtávolabbi részére is eljutottak. Aki csak felületesen ismeri a város történetét, az is tudja, hogy a túriak a vásárukról és a korszóikról voltak híresek, illetve ma is ezek a fő nevezetességeik.

Mezőtúr fazekassága a múltból megörökölt hírnevét és a magyar kézművesség történetében elfoglalt jelentős helyét megőrizve ma is él, fejlődik. Az itt felhalmozódott tudás hordozói azok a műhelyek, kisebb vállalkozások, ahol a helyben tanult mesterek dolgoznak, illetve oktatnak.

A műhelyekben a jelenkori igényeknek megfelelő tárgyak készítése mellett komoly értékmentő munka is folyik: egy több száz év alatt kiforrott tárgykultúra emlékeit őrzik kiegészített kerámiában, technikai tudásban, szakmai hozzáértésben.

A mezőtúri fazekasság nem csupán a helyi mesterek számára fontos, nem csupán a megélhetés egyik formája. A város lakosainak identitását nagyban meghatározza, hogy van egy híres szakma, melynek gazdag múltjára és létező jelenére mind elődeik, mind a mai emberek büszkék lehetnek és lehetnek. A helyi turizmus is alapvetően erre a kultúrára épül.

Mivel maga a város, a lakók időben felismerték, hogy ennek az értéknek segítség kell, hogy fenn tudjon maradni, különösebb külső beavatkozás nélkül létrehozták azokat az intézményeket (múzeum, tájház, iskola, stb.), amelyek hitelesek és erre az értékörzésre alkalmasak lehetnek.

A jelölést beküldő neve

Túri Fazekas Múzeum
Kerámiaműves Egyesület
Pusztai Zsolt muzeológus, fazekas

JELÖLÉSI ADATLAP

A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKÉRE TÖRTÉNŐ FELVÉTELHEZ

1. Az elem azonosítása

1.a Az elem neve

A mezőtúri fazekasság

1.b Az elem egyéb elnevezése

-

1. c Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) azonosítása

A.

Mezőtúron ma a fazekasok közmegbecsülésnek örvendő polgárok, akiket az egész város tisztel, munkájukat elismerik, véleményükre a társadalmi élet minden szintjén adnak. A kisváros úgy tekint rájuk, mint akik a „hétköznapi” szakmák mellett a *művészetet jelenítik meg, illetve szakmájuk különleges helyi kultúrát őriz és tart életben.*

Ez a tisztelet, a különleges rang nem a kezdetektől származtatható jelenség. A fazekasság eleinte egy szakma volt a sok közül, ráadásul nem is a legtöbbre tartott mesterség. Úgy vélték, hogy a legbutább gyereket kell korsósnak adni, ha van egy kis kézügyessége, a korongozást biztos meg tudja tanulni.

Ez a fajta vélekedés helyben *a XIX. század második felében kezdett megváltozni*, amikor a mezőtúri fazekasság kiemelkedett a többi mesterség közül, egyre nagyobb hírnevet szerzett a városnak, egyre közelebb került az itt lakókhöz.

A kiemelkedés oka nagyon összetett: szerepe volt az *alapanyag* meglétének és jó *kitermelhetőségének*, a város hagyományos nagy *vásárainak* és a meglévő *kereskedőrétegnek*, a XIX. század második felében jelentkező *gazdasági fellendülésnek*, a jelentős *szabad munkaerőnek* és a magyar *népművészet „divatosá” válásának.*

Ugyancsak ebben a folyamatban volt rendkívül fontos szerepe a nemzetközi ismertségre is szert tett *Badár Balázs* műfazekas mesternek, aki máig hatóan a város legismertebb iparos, művésze. Neve összeforrt a híres túri kerámiával.

A mezőtúri fazekasság kulturális elemeit direkt módon a helyben élő *fazekasmesterek*, és a velük egy műhelyben dolgozók, díszítők, fülezők (az edény fülét a tárgyra ragasztók) hordozzák. Nem egy mai mester családjában sok-sok generációra visszamenőleg mindig voltak fazekasok, nem egy családot ma is úgy ismernek, mint akinek minden őse, rokona az agyagból élt meg. Ennek ellenére ma már az a tendencia, hogy a kézműves igyekszik gyermekét taníttatni, hogy „ne kelljen összekennie magát a korongon.”

Sok egyén *törzsgyökeres mezőtúriként* éppen úgy került a fazekas szakmába, hogy szülővárosában azt „*ki sem tudta kerülni*”, míg mások éppen *azért jöttek a városba*, hogy egy olyan közösség tagjai legyenek, ahol ez a *szakma jól tanulható és művelhető.* A szakmai kapcsolat azután családi, rokoni kapcsolat kialakulásával még erősebbé válhat.

Bár a származást mindig is számon tartották, sem a múltban, sem napjainkban azt nem helyezték és helyezik a szakmai tudás elé. Aki tudja a szakmát, bárhol is született, **elnyeri a közösség bizalmát, túri fazekassá válhat.**

Mestersége alapjait a korongos, a díszítő mindig a műhelyben választott vagy kijelölt mestere mellett sajátította el. A XIX. században általában 14-16 éves korban adták a gyermeket inasnak, jó fazekas ritkán vált a szakmát később kezdőből. Az inasévek után, ha a vizsgán megfelelt, a fazekas segéddé let, később pedig, ha a bizottság előtt bizonyított, mesterré avatták. Az analfabétizmus ritka volt, legalább alapfokon a legtöbb mester tudott írni-olvasni.

A korongos mellett dolgozó díszítők, virágozó asszonyok, általában családtagok (sokszor a mester felesége, lánya), tudásukat nem tanműhelyekben, iskolapadban szerezték, hanem a mindennapi munka tapasztalása adta.

A XX. század elejétől több kerámiaipari továbbképzés-átképzés indult, sok, később jellemző minta, technika ezeken a tanfolyamokon került be a mezőtúri műhelyekbe.

Az ipariskola megindulása már az elméleti és a gyakorlati tananyag megszervezését jelentette. A műhelyek, valamint a Fazekas Szövetkezet jelentette a gyakorlati képzést, az iskola az elméletit.

A ma dolgozó fazekasok egy kivételtől eltekintve (aki nádudvari műhelyben szabadult fel) a mezőtúri szakmunkásképzőbe jártak, ott vizsgáztak, gyakorlati idejüket pedig a Fazekas Szövetkezetben töltötték.

Olyan helyben született fazekasról az utóbbi száz évben nem tudunk, aki máshová ment a fazekasságot megtanulni, majd tudását hazahozva a mezőtúri iparosok közé állt. Természetesen máshol született, máshol tanult kézműves került a városba. Ideköltözésük oka szinte mindig a fazekas közösség keresése volt.

A felszabadult tanulók vándorlása (ha már nem is így nevezték) megszokott volt még a XX. század végén is. A most a városban dolgozó fazekasok mindegyike eltöltött néhány hónapot vagy évet budapesti kerámiaműhelyekben, illetve bérkorongosként, díszítőként számos magyarországi településen dolgozott.

A ma műhellyel rendelkező fazekasok mindegyike elismert szakember, de természetesen létezik szakmai hierarchia. Mindenki által köztudott és elismert, hogy **Búsi Lajos**, a Népművészet Mestere és **Gonda István**, a Népművészet Mestere a mai túri fazekasok két legnagyobb tudású képviselője. Búsi hatvanas éveiben jár, Gonda ötvenes évei végén, így ma nem csak címek tekintetében, hanem korban is ők tartanak legelől. Laikusok, szakértők egyaránt úgy tekintenek rájuk, **mint akik mindent tudnak a szakmáról.** Országosan is a legismertebb helyi alkotók.

Utánuk következik az a generáció, akik éppen Búsitól és Gondától tanulták meg az 1951 és 2005 között létezett Fazekas Háziipari Szövetkezetben (később Kft-ben) a szakma alapjait, illetve ott velük együtt dolgoztak. Közülük sokan rendelkeznek Népi Iparművész címmel, illetve több pályázaton, kiállításon vettek részt sikerrel. Elmondható róluk, hogy ők tettek a legtöbbet a szakma megtartásáért, hiszen már fiatal koruktól kezdve a gyakorlati képzés mellett **komoly elméleti felkészültséget is szereztek**, kiválóan ismerik a magyarországi fazekasközpontok néprajzi értékeit, történetét. A megszerzett tudást több fórumon is továbbadják (alkotótáborokban, civil szervezetekben, iskolákban, stb.).

Ennek a generációnak egyik képviselője **Kőműves Lajos** fazekas mester, akit szakmájában a legjobbak között tartanak számon. Amellett, hogy elvégezte a jogi kart, nem egy színvonalas néprajzi dolgozatot is publikált és folyamatosan kutatja a helyi hagyományokat.

A legifjabb generáció, a húszas - harmincas éveikben járó fazekasok szinte teljesen kimaradtak abból a közösségi életből, ami a szövetkezeti időszakot jellemezte, így egymáshoz

való kötődésük is sokkal lazább. Közülük már sokan a tanulóévek után azonnal elhagyták Mezőtúrt, csak később tértek vissza.

Külön kultúrahordozó közeg azon szakemberek (korongos, díszítő, gipszes, stb.) csoportja, akik szakmájuknak a fazekasságot tekintik, ám az elmúlt években általában a rossz gazdasági körülmények miatt vagy kénytelenek voltak szakmát váltani, vagy rosszabb esetben munkanélküliek lettek. Becsült számuk legalább 60-70 fő, azaz ma jóval többen vannak, mint a helyben a szakmában dolgozók. Szerepük azért fontos, mert szeretett munkájuk elvesztése ellenére többen aktívan ápolják kapcsolatukat az élő műhelyekkel, illetve részt vesznek a fazekassággal kapcsolatos rendezvényeken.

B.

A „mezőtúri fazekasság” vagy „mezőtúri fazekaskultúra” kifejezések nem csupán a nagykunági város műhelyeiben nyernek értelmet. Az itt tanuló **diákok, inasok magukkal viszik** az itt jellemző technikákat, hagyományokat, ezáltal ők is hordozóvá lesznek. Nem egy közülük, annak ellenére, hogy több száz kilométerre lakik és dolgozik Mezőtúrtól, magát **túri fazekasnak**, tudását **túrinak** mondja.

Az elmúlt évtizedekben több kiváló, ismert és elismert kerámikusművész, porcelántervező vitte a helyi kerámia jó hírét szerte az országban és a világban. A sort **Gorka Géza** kezdte, aki éveken át a Badár műhelyben tanult. Később **Kovács Margit** fordult meg a szövetkezet műhelyeiben. **Török János**, a Zsolnay gyár főtervezője, ugyancsak mezőtúri gyökerekkel rendelkezett, de a ma élők közül mindenképpen meg kell említeni **Veress Miklós** porcelánművészt, **Kun Éva** kerámikust vagy **Kádár Évát**, aki éveken át az Iparművészeti Egyetem szilikát tanszékének vezetője volt.

Kötődésük a szavakon túl sok mindenben megnyilvánul: örömmel jönnek kiállítani a városba, állandó kapcsolatot tartanak fenn a régi mezőtúri szaktársakkal, a szakmai találkozókra mindig szép számmal megjelennek, pályázatokon előszeretettel választják a mezőtúri stílusú kerámiát témának.

C.

Mezőtúron úgy tartják, hogy nem él olyan (mezőtúri származású) család a városban, amelyben ne lett volna, vagy ne lenne legalább egy fazekas.

A helyiek közül ki többet, ki kevesebbet, de **mindenki tud valamit a fazekasságról**, látott (vagy látni vélt) már fazekasműhelyt, korongon dolgozó embert, mindenki tudja, hol lakott a nagy fazekas, Badár Balázs. Egy, a városban kiállító Budapestről jött fazekas így fogalmazott: „Más kiállításra egy hónapot készülök, a mezőtúrirra egy évet.”

Tény, hogy a Mezőtúron való inaskodás, az itteni gyakorlat ma is jó ajánlólevél bármely hazai műhelyben. Kósa Klára, Szentendrén dolgozó neves kerámikus fogalmazott így: „Aki Magyarországon ezt a szakmát tisztességesen tudja, az vagy Mezőtúron tanult, vagy Mezőtúron tanul vagy ott fog tanulni...hogy még többet tudjon.”

Az, hogy a helyi kerámiakultúra hírnevét a város kihasználja, nem új keletű. Már a XIX. század végén, különösen a Badár-műhely ismertté válása után a különböző vásárokon, kiállításokon Mezőtúrt már úgy hirdették, mint a **kerámia városát**.

Számos korabeli újságcikk írta le általában romantikusan kiszínezve azt a nagyszerű verejtékes munkát, ami a település kis parasztházaiban folyt. **Móricz Zsigmond**, némileg más megközelítéssel, mezőtúri témájú cikkeiben inkább arról írt, hogy milyen kemény munkával élnek meg az itteni iparosok.

Mind a romantikus, mind a realista híradások azt közvetítették a külvilág felé, hogy Mezőtúr a kerámiából él (ez persze közel sem volt így), tehát a város jó érzékkel ezt a képet erősítette általában elég hatékonyan. Elmondható, hogy az 1930-as évektől kezdve Mezőtúr az akkori médiában (képes lapoktól a rádióig) szinte mindig a fazekassággal azonosította magát. Erre épült a helyi turizmus, a kereskedelem egy jelentős része.

Ez a némileg mesterségesen kialakított kép mellett, hogy kicsit torzított az igazságon, azért nagyon fontos, mert a helyiekre is igen jelentős (általában pozitív) hatással volt. Mindenütt azt látták, hallották, olvasták, hogy a fazekasok meghatározói a város társadalmának, az itt folyó életnek, a kultúrának, így lassan a közösség tudatába is kialakult egy kép: ***a fazekasok városában élünk vagy onnan származunk.***

Ez a kép a legtöbb helyi lakosban ma is él és rengeteg elemmel gazdagítja a helyi kultúrát.

1.d Az elem földrajzi elhelyezkedése, elterjedtsége

A mezőtúri fazekasság központja ***Mezőtúr*** városa.

Földrajzi értelemben a város a Nagykunság része (történetileg azonban nem) Jász-Nagykun-Szolnok Megye délkeleti területén. Mezővárosi címét több mint 680 éve kapta meg.

A reformáció egyik Magyarországi központja volt, a lakosság túlnyomó többsége ma is református vallású. A település lélekszáma az elmúlt száz évben folyamatosan 20.000 fő körül volt, napjainkban 19.000 főnél valamivel kevesebben élnek itt.

Mint az egész Nagykunságban, Mezőtúron és határában jelentős ***agyaglelőhelyek*** vannak, ezért nem véletlen, hogy a kerámiakészítés és a tégláégetés komoly hagyományokkal bír. Jellemző, hogy a XIX. század végéig ezek az agyagbányák, agyaggödrök, vályogvető gödrök a városon belül voltak, ma az egyetlen működő téglagyári bánya a város határában található.

A XIX. század közepétől a város keleti részén található néhány műhely és az ottani partoldalba rakott kemencék nagy része eltűnt és a telepített ***újvárosi rész*** kis utcácskáiban jelentek meg a fazekasok. A két főutca közé eső, amerikai mintára nem nevet, hanem római számot kapott (I. utca; II. utca; stb.) 300-400 méter hosszú utcák szinte mindegyikében dolgozott legalább egy fazekas, de a XX. század elején volt olyan utca is, ahol egyszerre 8 műhely működött, azaz szinte minden ház a fazekasságból élt.

A legtöbb mai műhely is az Újvároson található.

Mezőtúrt a néprajz a ***Közép-tiszai*** nagy kerámiaközpontok (mint pl. Karcagot, Tiszafüredet) közé sorolja, azzal a megjegyzéssel, hogy azoktól eltérően rá igazán hatással a tőle délre található központ, ***Hódmezővásárhely*** volt. A vásárhelyi hatás a XIX. század elejétől igen erős, attól Mezőtúr csak a század végén tud elszakadni.

Mezőtúr ***a XIX. század utolsó harmadában már önálló stílussal*** rendelkezik, nem egy környékbeli településre költöztek át fazekasok, akik a túri kézműves kultúra elemeit részben tovább éltették új lakhelyükön is. A legnagyobb ***kirajzás*** a Szolnok (a Tisza) melletti ***Tószegre*** történt, ahol több túri fazekas alapít műhelyt, hogy áruikkal könnyebben elérjék a Duna-Tisza köze nagy mezővárosait. A tószegi fazekasság a XX. század végén teljesen eltűnt, csak múzeumi tárgyak maradtak fenn.

Szakmai tudásukat a városban megszerzett, majd a városból elköltözött több tucat, ma is dolgozó ***fazekas és kerámikus földrajzi értelemben is kitérít a túri fazekasság terepét, területét és hatáskörét.***

A Dunántúl legnyugatibb részétől kezdve Budapesten át Erdélyig igen sok településen dolgoznak Mezőtúrról elköltözött, elvándorolt kézművesek.

1.e Az elem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli

- a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,
- b) előadóművészetek,
- c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,
- d) hagyományos tudás, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és eljárások
- e) hagyományos kézművességhez tartozó tudás és gyakorlat

2. Az elem leírása

A magyar Alföld alatt található *Európa egyik legnagyobb agyagkincse*. Az ezt az adottságot kihasználó téglagyártásnak és a kézműipari kerámia készítésének évszázados hagyományai több központban máig megmaradtak.

Mezőtúron a *fazekasság* jelenlétét a *XVI. századtól* tudjuk bizonyítani. A zavaros hódoltsági időszakról nincsenek pontos adataink, de azt biztosan kijelenthetjük, hogy a XVIII. század második felétől kezdve egészen napjainkig már nincs egyetlen olyan év sem, amikor legalább egy fazekas műhely ne működne, tehát a fazekas szakma *az elmúlt 250 évben folyamatosan jelen van a városban*.

Igazi központtá a *XIX. század közepén fejlődött*, az akkoriban a városban működő kb. 70 fazekasműhellyel Hódmezővásárhely után a legnagyobb volt az egész Kárpát-medencében, itt készült a legtöbb bödön, butykos, kanta, itt dolgozott a legtöbb korsós, ahogyan errefelé a fazekast nevezték.

Mezőtúr kerámiaművészete a kezdeti hódmezővásárhelyi behatások után egészen *önálló útra tért, egyéni stílust, forma-és díszítővilágot hozott létre*, mely a mai napig is jól elválasztja bármely más kerámiaközpontról.

A kezdetektől jellemző volt a túri fazekasokra a nagyon precíz korongozás, a bravúrosan lendületes díszítés. A kiváló korondi, mohácsi, hódmezővásárhelyi szaktársak is elismerték, hogy a legjobb korongosok Mezőtúron voltak. Ezt a tudást és elismerést ma is magukénak tudhatják a helyi kézművesek.

A XIX. század és a XX. század fordulóján *Badár Balázs műfazekas* mester világhírűvé tette a város kézműipari kerámiáját, az általa végrehajtott váltás – a paraszti használati tárgyak helyett a polgári szalonok dísz tárgyait kezdi el készíteni hagyományos eszközökkel és módszerekkel – *teljesen egyedülálló és új jelenség volt a magyar népi kerámia történetében*.

A Badár név a mai napig márkanév, minőségjelző és feltétel nélkül tisztelt igazi fogalom a szakmában, a néprajz, az ipartörténet iránt érdeklődők és a gyűjtők körében.

A XX. század első felének a kézműiparban bekövetkezett válságát az 1950-es évektől a szövetkezeti munkaszervezés oldotta meg. A közös munka sok lemondással is járt, ám két nagyon fontos dolgot a szövetkezet sikeresen megoldott: megszervezte a kerámia értékesítését és egy kiváló fazekasiskolát alapított, ahol valódi mester-tanítvány viszony alakulhatott ki.

A ma Mezőtúron dolgozó fazekasok jelentős része az 1990-es évek közepéig a *Fazekas Háziipari Szövetkezet*, valamint az ebből kinőtt *Túri Fazekas Kft.* alkalmazásában állt, ott közösen dolgozott. Ekkoriban kezdődött el az a folyamat, mely lassan a vége felé

közeledik: kis műhelyek jöttek (újra) létre, a gyári munkát, a részfeladatok végzését felváltotta az egy-két személyes, céhes típusú alkotó- és termelőmunka.

Napjainkban elmondható, hogy ha a kerámiakészítési technikák terén már nem is, de a műhelyéletben, a munkaszervezésben sok a hasonlóság a száz évvel ezelőtti helyzethez.

Mezőtúron jelenleg **épp egy tucat önálló műhely** működik. Ezek közül csak három olyat találunk, ahol kettőnél többen dolgoznak, illetve alkalmazottat is tartanak.

Ha a műhelyek polcain szétnézünk, megállapíthatjuk, hogy készítenek **a hagyományos népi kerámiakultúrát** alapnak tekintő, ám a mai igényeknek is megfelelő tárgyakat. Többüknek ez a fő profilja.

Ugyancsak jellemző, hogy univerzális műhelyek dolgoznak: nagyon gyorsan képesek váltani, innovatívak, minden tárgytípusuknál valami újat tesznek a régi, megszokott mellé.

A mezőtúri kerámia sajátos stílusjegyei a XIX. század második felében alakultak ki. A mezőtúron bányászható agyag elsősorban **állóedények** (kanták, butykosok, korsók, bödönök, gyertyamártók, stb.) készítésére volt alkalmas, tálasedényt nagy mennyiségben csak a XIX. század végétől készítettek.

A legfontosabb és legismertebb túri forma minden időszakban a **korsó**. Máztalan **aratókorsó** és mázas **csárdáskorsó**. Mezőtúron éppen ezért a fazekast mindig **korsósna**k nevezték.

Mint a legtöbb alföldi fazekasközpontban, a XVIII. században Mezőtúron is a feketeedények készítése volt az általános, a mázas edények csak a hódmezővásárhelyi fazekasok beköltözése után, az 1830 évektől kezdve terjedt el.

Az 1860-as évekig az egyszerű zöld, sárga és barna mázas dísztelen vagy alig díszített használati tárgyak domináltak. Közben feltűntek a fehér alapon írókával virágozott állóedények is. Az íróka alapvető díszítőeszköze lett a mezőtúri kerámiának.

Ebből az időszakból származnak azok a zöld mázas, feketemintás hasáb alakú butellák is, melyek általában karcolással vagy metszéssel díszítettek.

A helyi fazekasság **klasszikus korának vagy aranykorának a 1870 és a XX. század első** évei közötti időszakot szokás nevezni. Ekkor dolgozik a legtöbb mester a városban, igen **nagy mennyiségben és kiváló minőségben** készítik a paraszti háztartásokban nélkülözhetetlen cserépedényeket. A fehér alapszín mellett jellegzetessé válik az Arad megyei Dud falu határában kitermelt sárga öntőföld használata. A **dudisárga** szín különböző megoldásokban a mai túri kerámián is gyakran feltűnik. Díszé mindig írókázott vagy karcolt, lendületes, gazdag növényi ornamentika. Állat vagy emberábrázolás mezőtúri kerámián elvétve fordul elő. A kiegyezést követően a címer és a nemzeti színek a nagyméretű tárgyakon mindig megjelennek.

A XIX. század végén tűnik fel Badár Balázs, aki szakítva a használati cserépedények hagyományos forma-és díszítményvilágával a kor szecessziós és historizáló stílusát kezdte díszítésein feldolgozni. A **badáros stílusnak** sok követője akadt, de a névadó mester szintjét senki nem tudta elérni. Mai követői inkább egy-egy munka kapcsán veszik elő a különleges mintákat és formákat.

A XX. század elejétől **a magyar és mezőtúri kézműves kerámia válságba került**. Az edények formavilága szinte változatlan maradt, de a díszítményekben és a színekben sokat változott - általában nem előnyére. Az ecsetes díszítés lett az uralkodó, illetve a kézimunkát sokszor felváltotta a gipszformás sokszorosítás.

Az 1920-as évektől kezdve a kiforrott stílusjegyeket felváltotta a kényszerű újításokból adódó stílustalanság. Rengeteg giccstárgy készült ekkoriban.

Az 1960-es évektől a gyáripari tömegtermelés és a kisipar kényszerpályái ellenére a fazekasok újra elkezdtek felfedezni a száz évvel azelőtti kerámiakultúrát. Pontos másolatokkal

és jó feldolgozások által **újjászületett a mezőtúri kerámia**. Az 1970-es években a szép régi túri edény reneszánszát élte. A mai mesterek nagy része ezt a stílust tanulta meg.

A mai túri kerámia rendkívül vegyes. Jellemzően a legtöbb műhelyben a hagyomány jelen van, természetesen az adott alkotó kvalitásától függ, hogy akár a tömegáru készítésénél is miként tud ezzel élni, miként tudja azt feldolgozni.

A legművészebb munkák egyedi megrendelésekre vagy pályázatokra, kiállításokra készülnek. Ma a hagyományos kerámia kifejezés alatt mindig a XIX. századi túri kerámiát értik, az **ősi**, az **eredeti** itt ezt a korszakot jelöli. A közösség kimondatlanul is azt a korszakot tekinti etalonnak, követendőnek.

Ha végiglapozzuk a városról készült kiadványokat, ha megnézzük a turisztikai szóróanyagot, ha rákeresünk az Interneten a városról szóló hivatkozásokra, nem találunk olyat, amely ne említené a fazekasokat, a kézműipar helyi történetét. Megállapíthatjuk, hogy a várost körülvevő holtágrendszer mellett a fazekasok, a műhelyek és a kerámiakészítés történetéhez kapcsolódó épített emlékek, gyűjtemények képezik a város legfőbb turisztikai vonzerejét. Minden forrás hangsúlyozza, hogy a műhelyek hagyományos technikával dolgoznak, élő népművészetet mutatnak be.

A hagyományok életbentartása természetesen nem csupán a szakembereken múlik. A városban, a település környékén élők közül sokan, különösen az utóbbi évek bolti dömpingáruai láttán rájöttek, hogy az elmúlt évtizedekben „megszokottá” vált mezőtúri kerámia már csak kézimunka mivoltánál fogva is **érték**. **Aki tudatosan vásárol** kerámiát, az ma már pontosan tudja, hogy miért érdemesebb helyi kézműves termékért fizetni. Az igényesen elkészített, egyedi vagy kiegészítő daraboknak van becsülete, mert ajándéknak, mindennapi használati tárgynak remekül megfelelnek. Emellett a tudatosan elköltött pénz **eltart egy szakmát**, fenntart egy tradíciót.

Nagyon fontos kiemelni, hogy a helyi fazekassághoz kötődő hagyományok **egyike sem újonnan kitalált hagyomány**. A szakma olyan gazdag, múltja annyira érdekes és összetett, hogy új kreációkra sem a fazekasnak, sem a turisztikai szakembernek nincs szüksége. Ez viszont nem zárja ki az **újszerű bemutatást, a hagyományok felelevenítését**.

3. A szellemi kulturális örökség jelentőségének társadalmi tudatosítása és közkinccsé válása, valamint a társadalmi párbeszéd ösztönzése

A mezőtúri fazekasság, véleményünk szerint, szűkebb környezetében olyan kulturális érték, amely a település számára a **jövőbemutatóan is profilt adhat**, alkalmas a **mezőtúri öntudat erősítésére**. Bármely elemének eltűnése pótolhatatlan veszteség.

Míg a Nagykunság más városaiban lakók (vélt vagy valós) kun származásukra büszkék, Mezőtúron az **elsőszámú identitásépítő elem** a fazekaskultúra. Immáron 150 éve!

A helyi kézművesség minden itt élő ember számára elérhető érték. Nem függ vallástól, etnikai hovatartozástól, beszélt nyelvtől, anyagi helyzetétől, politikai nézettől

Tágabb értelmezésben a mezőtúri fazekasság magyar kultúra egyik nagyon fontos eleme, a magyar népi kerámiaművesség máig élő, magas színvonalú példája. Megbecsülése és megismertetése a nagyközönséggel a többi fazekasközpont számára is segítséget és példát nyújthat, felhívhatja a figyelmet a még mindig különlegesen gazdag magyar kézművességre.

Sokszor, sokan elmondták már, hogy nem az értékek hiányoznak a falvakból, a városokból, a régiókból, hanem azok a **fórumok**, ahol mindezeket bemutatgatják.

A Szellemi Kulturális Örökség Jegyzéke egy ilyen fórum lehet.

4. A megőrzéssel kapcsolatos intézkedések

4.a Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az elem megőrzésére

A megőrzésben legnagyobb szerep maguknak a kézműveseknek jut. Az, hogy mind a tizenkét működő műhely a jövőben is kerámiakészítéssel kíván foglalkozni, mindennél fontosabb alap.

Az ötven éven át (1951-2003) létező Fazekas Szövetkezet (majd Kft.) és a mellette élő néhány önálló műhely úgy koncentrált a mezőtúri fazekasság tudásanyagát, hogy szinte feleslegesnek tűnt bármiféle lejegyzés, gyűjtés, külső oktatás.

Szerencsére az 1960-as évek közepétől főleg néprajzosok (pl. Dr. Kresz Mária, Dr. Szabó László, stb.) átfogóbb kutatásokat végeztek a témában, illetve az ő javaslatukra a város és a szakma belátta, hogy mind a tárgyaknak, mind a tudásnak kell egy tudományos bázis. Így jött létre 1983-ban az ország máig egyetlen, kifejezetten népi kerámiát gyűjtő, múzeumi státuszú közgyűjteménye, a **Túri Fazekas Múzeum**.

A múzeumban jelenleg valamivel több, mint 4500 db mezőtúri kerámiát őriznek, adattárának 90%-át a helyi fazekassággal kapcsolatos anyag teszi ki. Állandó kiállítása a szakma helyi történetét mutatja be és időszakos kiállításainak több mint a fele (évi 4-5) a kerámiával foglalkozik. 2005 óta a város legrégebbi, legrégibb műemlék épületében működik.

Igazi kuriózum a **Badár-háznak** (Badár Erzsébet, az első női fazekasmester lakóháza, műhelye) nevezett tájház, ahol egy 1939 óta szinte változatlan, ma is használatos fazekasműhely tekinthető meg. A házban található a Badár család tiszteletére berendezett emlékszoba is.

A múzeumhoz kapcsolódóan 2002-ben megalakult a Kerámiaműves Egyesület, melynek tagjai (mezőtúri és vidéki fazekasok, iparművészek, tudományos szakemberek) azon dolgoznak, hogy a helyi és a hazai kerámiakultúrát népszerűsítsék kiadványokkal, rendezvényekkel.

A városban dolgozó mindegyik fazekas tagja valamely megyei népművészeti egyesületnek (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület, Békés Megyei Népművészeti Egyesület, St. Lucia Kézműves Céh), melyek mindegyikében a helyi kerámiaművességet képviselik.

A megyei önkormányzat tartja fenn a múzeumot, a városi önkormányzat pedig a Badár-házat. Igen fontos támogatási forma az önkormányzatok részéről, hogy megrendeléseket adnak a helyi fazekasoknak szóróanyagok, ajándékok, emléktárgyak elkészítésére. Minden megyei, városi rendezvényen az önkormányzat felkér egy-két fazekast a szereplésre, bemutatóra, vásárolásra.

Hasonló fontos támogatás, hogy a város lakosai illetve intézményei, ha arra lehetőség van, a helyi fazekasoktól rendelnek használati eszközöket, emléktárgyakat.

A legnagyobb belső akadály, hogy a városi iskolák összevonása, a szakmunkásképzés átalakítása miatt, az érdeklődés ellenére 2007 óta nem indult Mezőtúron fazekasképzés.

Külső akadály leginkább a gazdasághoz köthető: a kézművesek legnagyobb részének nagyon nehéz megélni tanult szakmájából. Ez sok új ötletnek, tervnek lehet gátja.

4.b A megőrzés tervezett lépései

A mezőtúri fazekasság hírnevet akkor szerzett, amikor a műhelyek képesek lettek nagy mennyiségű kerámiát folyamatosan jó minőségben előállítani. Ma is az a jellemző, hogy egy-egy terméket százas nagyságrendben kell produkálni, sokkalta kevesebb az egyéni, nem szériás megrendelés. Aki ismeri ezt a szakmát, tudja, hogy a fazekas tudásának fokmérője nem a bravúrdarab, hanem a kisszériás munka színvonala. (Nagy szériát egy műhely sem vállal, onnantól a műhely gyárrá válna.) Ez a színvonal Mezőtúron mindig nagyon magas volt, ma is az és az egyik legfontosabb, hogy *ezt a színvonalat maguk a kézművesek tartják*.

Lehet ennek megtartására külső szabályokat hozni, lehet igényes a kereskedő, a vásárló, ám a legfontosabb befolyásoló az a belső, a szaktársak között élő, le nem írt, a *szakma becsületén alapuló kontroll*, ami nem engedi, hogy selejtes, rossz minőségű áru elkészítésre, eladásra kerüljön. Ennek a kontrollnak a továbbélése mindennek az alapja, ez az *elsőszámú megtartásra érdemes elem*. Ha ez megvan, teljesen mindegy, hogy százával érkeznek vevők, turisták, kereskedők, megrendelők, a színvonal, a (szinte) tisztán kézi munka becsülete, a hagyomány becsülete nem vész el. Csak ezt érdemes tovább adni, oktatni, csak ezzel érdemes Mezőtúr nevét összekötni.

A következő tervezett lépéseket a fentebb leírtakra építve szeretnénk véghezvinni:

A mezőtúri fazekasok esetében (is) munkájuk széleskörű megismertetésére, ehhez pedig a leginkább *reklámra van szükség*. Az optimális állapot az, ha a kézműves otthon dolgozik és a vevő onnan viszi el árúját. Jelenleg ezt csak két-három mester engedheti meg magának. A többiek kénytelenek az ország számos pontjára hetente akár többször is eljárni piacozni, vásárolni. Ez sokszor a munka rovására megy.

Ahhoz, hogy az itt folyó alkotómunka elég hírverést kapjon, nem elég néhány szórólap, komolyabban szervezett akcióra van szükség.

2008 folyamán a megyei önkormányzat összefogva a városi önkormányzattal nagyobb pályázati összeget nyert el és létrehozta a *Jászkun Kapitányok Nyomában* elnevezésű turisztikai projektet. A megyei múzeumi szervezetre épülő turisztikai körút mezőtúri állomásai kifejezetten a helyi fazekas hagyományokat kívánják bemutatni, mely a múzeumi látogatáson kívül, talán annál hangsúlyosabban is a kézművesek bemutatását, reklámozását tartalmazza.

Az igen jelentős fejlesztés főbb elemei: múzeumi világítás korszerűsítése, parkoló építése; a Badár-ház kertjében egy új nyitott színben fazekasműhely berendezése, illetve a ház egyik helyiségében egy új műhely berendezése. Itt megoldható lesz, hogy *folymatosan működjön a városban kerámikus szakkör* (gyermekeknek, felnőtteknek), illetve, hogy *táborokat, továbbképző rendezvényeket* tudjon a város fogadni.

És ami a legfontosabb: több millió forint marketingköltséggel, országos médiában való hirdetéssel a *figyelem felhívására is telik majd*.

A program 2009 szeptemberében indul és 2010 végére kell elkészülnie. A mezőtúri állomás fejlesztési összege 15 millió forint.

A hirdetés, a hírverés, a reklám témájához kapcsolódóan hamarosan (2009 október) a helyi fazekasok és a múzeum közös *honlapja* (www.fazekasmuzeum.hu) elkészül, ahol naprakész információk láthatók majd helyi műhelyekről, a fazekaskultúráról.

A fazekasok munkáinak népszerűsítésében, a reklámban a helyi Tourinform Iroda vállalásai igen fontosak, ők tudják leghatékonyabban tájékoztatni az ide érkező turistákat.

A mezőtúri fazekasok a civil szervezetek szervezőmunkája mellett leginkább a Túri Fazekas Múzeum szervező-koordináló segítségével támaszkodnak. A múzeum évek óta igyekszik tudatosítani, hogy nem csupán gyűjtő-és kiállítóhely, hanem egy mindenki által használható szakmai adatbázis, illetve olyan jellegű központ, ahol a kézművesek tapasztalatot cserélhetnek. Ezt a funkciót továbbra is szeretnénk erősíteni.

A jövőben is a múzeum vállalja - a mellette működő Kerámiaműves Egyesülettel együtt - az érdeklődőkkel való kapcsolattartást (kézműves foglalkozások, nyári alkotótáborok, iskolai csoportok fogadása, stb), valamint a különböző programokban (így a Szellemi Kulturális Örökség listára jelölésben) való részvétel megszervezését.

A múzeum szervezésében 2006-tól két évente megrendezésre kerül *Mezőtúri Fazekasok (Világ)Találkozója*. Az eddigi két összejövetel kiemelkedően sikeres volt, száznál több vendég töltött együtt egy-egy hétvégét.

Ugyancsak a múzeum szeretné megszervezni, hogy 2010-től a város legnagyobb rendezvényén, az augusztus végi Túri Vásáron létrehozható legyen egy kifejezetten kézművesekből álló vásárrész, ezzel elkülönülve az igen kétes értékű többi árusstandtól..

Fontos és minden helyi kézműves számára a jövőben még inkább szorgalmazandó, hogy *minél több kerámia kerüljön a Népi Iparművészeti Tanács elé, kapjon zsűriszámot*, illetve, hogy a különböző *címekért* (Népi Iparművész, Népművészet Ifjú Mestere, Népművészet Mestere) minél többen induljanak. Ebben a legnagyobb segítséget (szakmai, néprajzi adatok, stb.) ugyancsak a múzeum nyújthatja.

4.c A jelölt fél, esetenként az érintett önkormányzatok, valamint a közösségek, csoportok és egyének elkötelezettsége

A Szellemi Kulturális Örökség listájára való jelentkezés megszervezését, bonyolítását a Fazekas Múzeum vállalta fel, de természetesen az ötletet minden érintett szervezettel, önkormányzattal megvitatta és külön-külön személyesen beszélte meg a város fazekasaival. Minden megkeresett intézmény, személy helyeselte és támogatta a tervet.

Az önkormányzat részéről a támogatást írásos formában is rögzítettük, ugyanezt kértük a kistérség képviselőitől. Vállalták, hogy a listára való pályázatot, illetve az esetleges listára kerülést minden fórumon bemutatják.

Ígéretet kaptunk arra is, hogy az önkormányzat megvizsgálja annak lehetőségét, hogy *a szakmunkásképzésbe visszakerüljön a fazekas szakma*. (Ez a legfontosabb!)

Ugyancsak, a már említett *Jászkun Kapitányok Nyomában* program keretei között a városi önkormányzat vállalta a lehetősége szerinti maximális támogatást az új programokhoz.

A kézművesek elkötelezettségétét aligha vonhatjuk kétségbe, ha megnézzük, milyen mennyiségű munkát kell végezniük azért, hogy műhelyüket működtetni tudják.

Ahogy azt már kifejtettük, a helyi kézművesek nem csupán a megélhetést látják a fazekasságban, hanem egyik *életcéljük* az, hogy a ezt a szakmát ebben a minőségben *megtartásák* Mezőtúrnak, a magyar kultúrának.

5. A közösség részvétele és hozzájárulása

5.a A közösség, a csoportok és az egyének részvétele

A jelölést támogatta, adatokat szolgáltatott a Mezőtúron jelenleg saját műhelyt vivő tizenkét fazekas, a Túri Fazekas Múzeum, a Kerámiaműves Egyesület, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület, a St. Lucia Kézműves Céh, Mezőtúr Város Önkormányzata Művelődési, Oktatási és Sport Bizottsága, a Berettyó-Körös Többcélú Társulás, a mezőtúri Tourinform Iroda, Dr. Kőműves Lajos fazekasmester és Tóth Géza fazekas oktató.

5.b Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezés

2008. és 2009. év folyamán a fentebb megnevezett minden magánszemélyt, intézményt, szervezetet részletesen, személyesen tájékoztattunk a listára jelölés tervéről, annak menetéről. A tájékoztatottak többsége írásos formában is kifejezte támogatását. Ezeket a mellékletként csatoltuk.

5.c A hozzáférést szabályzó szokásos eljárások tiszteletben tartása

A pályázatunk esetében ez a pont nem releváns.

6. Dokumentációk

6.a Csatolt dokumentumok

- A jelölés dokumentációja CD formátumban
- A mezőtúri fazekasság képekben-64 db fotó CD formátumban és 36 db fotópapíron
- 3db, a témával foglalkozó könyv valamint prospektus
- 4 kisfilm (archív ill., jelenkori felvétel) DVD formátumban

6.b Szerzői jogokról való lemondás

A jelöléshez felhasznált minden anyag a Túri Fazekas Múzeum adattárából való. A múzeum nyilatkozatát mellékletként csatoltuk.

6.c További források

Fontosabb könyvek, cikkek:

Csukás Mihály

1925 A Mezőtúri Ipartestület és a Mezőtúri Ipartársulat története. Mezőtúr

Domanovszky György

1973 Magyar népi kerámia. Budapest

Fodor Zoltán-Fodor Zsigmond

1978 Mezőtúr város története. Mezőtúr

Gulyás Éva - Szabó László

1979 Mezőtúr fazekassága. Kiállításvezető. Mezőtúr

1982 Mezőtúri kerámia. Kiállításvezető. Mezőtúr

István Erzsébet

1987 Magyar népi kerámia. Kiállításvezető. Budapest.

Kresz Mária

1961 Magyar népi cserépedények. Néprajzi Értesítő XLIII.pp.141-170.

1978 Mezőtúr fazekassága 1813-1914. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban. Kiállításvezető. Budapest.

1991 Magyar fazekasművészet. Budapest-Noví Sad

Massányi József

1941 Mélyből a magasba...Badár - karcolatok. Mezőtúr.

Nagy Molnár Miklós

2007 Népi Kerámia a Nagykunságban. Karcag.

P. Szalay Emőke

1993 Mezőtúri kerámia a Déri Múzeumban. In: Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1991. pp. 225-264.

Vörös István

1911 A mezőtúri céhek élete. Szentgotthárd.

8. Aláírás a jelölést benyújtó nevében, dátum

Mezőtúr, 2009 szeptember 1.

.....
/Pusztai Zsolt/
muzeológus, fazekas
a Túri Fazekas Múzeum igazgatója,
a Kerámiaműves Egyesület elnöke